

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος κ. Ελένης Ρεθυμιωτάκη, Αναπληρώτριας Καθηγήτριας Νομικής Σχολής Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών	7
Πρόλογος του συγγραφέα.....	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	19

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕ- ΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ, ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΓΑΘΑ (20ος-21ος αι.)	31
---	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ, ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟΝ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟ ΔΥ- ΤΙΚΟ ΚΟΣΜΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ	33
--	-----------

1. Τέχνη, μνήμη και πολιτισμός στη νεωτερικότητα	33
1.1. Η βιομηχανοποίηση και εμπορευματοποίηση της τέχνης στην εποχή της μαζικής κουλτούρας.....	33
1.1.1. Η αυτονόμηση της τέχνης – το νέο καλλιτεχνικό πεδίο.....	34
1.1.2. Η τέχνη στον δημόσιο χώρο.....	40
1.1.2.1. Η νέα σχέση μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου χώρου.....	40
1.1.2.2. Το έργο τέχνης στον δημόσιο χώρο	42
1.1.3. Οι συνέπειες της βιομηχανικής επανάστασης στην τέχνη	44
1.1.4. Η επίδραση των νέων επιστημών στην τέχνη	45
1.1.5. Η διάσπαση του έργου τέχνης.....	48
1.1.6. Η αλλαγή της αντίληψης για τον καλλιτέχνη και το «ωραίο».....	50
1.1.7. Η έννοια της κουλτούρας και η διαμόρφωση της μαζικής κουλτούρας.....	57
1.1.7.1. Η έννοια της κουλτούρας	57
1.1.7.2. Η διαμόρφωση της μαζικής κουλτούρας.....	60
1.1.8. Κοινωνικές αναπαραστάσεις για το έργο τέχνης στη νεωτερική εποχή: προϊόν ανθρώπινης διάνοιας που προκαλεί αισθητική συ- γκίνηση	63
1.2. Η έννοια και ο κοινωνικοποιητικός ρόλος των μνημείων	67
1.2.1. Ο συμβολικός χαρακτήρας των μνημείων	67

1.2.2. Παράγοντες διαμόρφωσης της έννοιας των μνημείων στη νεωτε- ρικότητα.....	70
1.2.3. Ο δημόσιος χαρακτήρας των μνημείων	71
1.2.4. Η αισθητική αξία των μνημείων	73
1.2.5. Η διάσπαση των μνημείων.....	75
1.2.6. Κοινωνικές αναπαραστάσεις για το μνημείο: σύμβολο που προσ- δίδει εθνική ταυτότητα	76
1.3. Η έννοια των πολιτιστικών αγαθών	77
1.3.1. Πολιτιστική συνείδηση και παράδοση	77
1.3.2. Η πολιτιστική κληρονομιά: τα αντικείμενα που αντέχουν στον χρόνο	80
1.3.3. Κοινωνικές αναπαραστάσεις για το πολιτιστικό αγαθό: έργο που χρήζει διαφύλαξης και προστασίας	85
2. Πολιτιστική παγκοσμιοποίηση και εθνική διαφοροποίηση στην ύστερη νε- ωτερικότητα	86
2.1. Η τέχνη στην ύστερη νεωτερικότητα: η παγκοσμιοποίηση της κουλ- τούρας, ο «θάνατος» του ωραίου και ο κοινωνικοποιητικός ρόλος του έργου τέχνης	88
2.1.1. Η παγκοσμιοποίηση της κουλτούρας	88
2.1.2. Οι νέες μορφές του έργου τέχνης	89
2.1.3. Το «ωραίο» στην ύστερη νεωτερικότητα	93
2.1.4. Ο κοινωνικοποιητικός ρόλος του έργου τέχνης.....	95
2.1.5. Κοινωνικές αναπαραστάσεις για το έργο τέχνης: καταναλωτικό αγαθό και διάυλος έκφρασης και επικοινωνίας	97
2.2. Μνήμη και εθνική ταυτότητα στην παγκοσμιοποιημένη κοινωνία.....	98
2.2.1. Οι λειτουργίες του μνημείου στην ύστερη νεωτερικότητα	98
2.2.2. Τα οικουμενικά μνημεία	100
2.2.3. Η απομνημειοποίηση και τα αντι-μνημεία	100
2.2.4. Κοινωνικές αναπαραστάσεις για το μνημείο: η επιλογή κάποιων συμβόλων με οικουμενική σημασία και η απομνημειοποίηση άλ- λων	103
2.3. Τα πολιτιστικά αγαθά στην ύστερη νεωτερικότητα	104
2.3.1. Η παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά	104
2.3.2. Τα πολιτιστικά αγαθά στην παγκόσμια αγορά	106
2.3.3. Κοινωνικές αναπαραστάσεις για το πολιτιστικό αγαθό: η αναζήτη- ση ισορροπίας μεταξύ διεθνισμού και εθνικισμού	107

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΤΕΧΝΗΣ, ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΩΪΜΗ ΚΑΙ ΥΣΤΕΡΗ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ..... 109

1. Η επιρροή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού στη διαμόρφωση νέων κοινωνικών αναπαραστάσεων για τα έργα τέχνης, τα μνημεία και την εθνική ταυτότητα..... 111
  - 1.1. Η πνευματική κατάσταση και η καλλιτεχνική ζωή στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας 111
    - 1.1.1. Οι φορείς της πνευματικής ζωής..... 111
    - 1.1.2. Η τέχνη στις τουρκοκρατούμενες και μη περιοχές 113
  - 1.2. Μια κοινωνία σε αλλαγή: η πρόσληψη και η ανάδειξη των ιδεών του Διαφωτισμού στην Ελλάδα 114
    - 1.2.1. Ο επαναπροσδιορισμός της σχέσης με την ελληνική αρχαιότητα 116
    - 1.2.2. Παράγοντες διαμόρφωσης εθνικής συνείδησης και ταυτότητας 119
  - 1.3. Η αναστολή του πνευματικού κινήματος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και οι επιβιώσεις του..... 121
2. Νεωτερικές αναπαραστάσεις περί των έργων τέχνης, των μνημείων και των πολιτιστικών αγαθών κατά τον 19^ο αι. 124
  - 2.1. Η επικρατούσα ιδεολογία του ρομαντισμού κατά την περίοδο του Όθωνα (1833-1862) ως παράγοντας διαμόρφωσης της ελληνικής συνείδησης και ταυτότητας 124
  - 2.2. Η αξιοποίηση της νεοκλασικής αισθητικής κατά τη ρομαντική περίοδο 131
  - 2.3. Το τέλος του ρομαντισμού και οι επιβιώσεις του διά μέσου των κοινωνικών αναπαραστάσεων 136
3. Ο μοντερνισμός στην Ελλάδα: η Γενιά του '30 138
  - 3.1. Το αισθητικό κίνημα του μοντερνισμού και η ώθηση της Γενιάς του '30 στα νεοελληνικά γράμματα 140
  - 3.2. Η συμβολή της Γενιάς του '30 στη διαμόρφωση της ελληνικής συνείδησης και ταυτότητας 144
  - 3.3. Η επιρροή της Γενιάς του '30 στην αρχαιολογία 149
  - 3.4. Οι επιβιώσεις του έργου της Γενιάς του '30 152
4. Η πολλαπλότητα των έργων τέχνης, η επανανοηματοδότηση των μνημείων και η διεύρυνση των πολιτιστικών αγαθών 155
  - 4.1. Η διαμόρφωση της ελληνικής συνείδησης και ταυτότητας κατά την ύστερη νεωτερικότητα: γλώσσα, εξορθολογισμός ή ελληνικότητα 155
  - 4.2. Τα έργα τέχνης, τα μνημεία και τα πολιτιστικά αγαθά στην εποχή της παγκοσμιοποίησης 164

4.3. Αναστοχασμός στην έννοια των κοινωνικών αναπαραστάσεων στην ύστερη νεωτερικότητα	171
---	-----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΕΧΝΗ, ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ	173
--	------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΓΙΑ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΕΧΝΗΣ, ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΓΑΘΑ	175
--	------------

1. Η προστατευτική νομοθεσία του ελληνικού κράτους για τις αρχαιότητες μετά τη σύστασή του	175
1.1. Η πρώτη νομοθεσία για τις αρχαιότητες	175
1.2. Ο αντίκτυπος των αντιλήψεων της ρομαντικής περιόδου στο δίκαιο.....	180
1.3. Το δίκαιο περί των μνημείων στις αρχές του 20 ^{ου} αιώνα.....	183
1.4. Η χρονολόγηση των αρχαιοτήτων – τα νεότερα μνημεία.....	186
1.5. Η διεύρυνση του ρόλου των μουσείων	190
1.6. Η περίπτωση των αχρήστων αρχαίων.....	195
2. Οι προστατευτικοί πυλώνες της τέχνης και της δημιουργικότητας.....	199
2.1. Η συνταγματική κατοχύρωση της ελευθερίας της καλλιτεχνικής δημιουργίας.....	199
2.2. Η αναγνώριση της πνευματικής ιδιοκτησίας και η θεσμοθέτηση νομικού πλαισίου για την απόλαυση των έργων τέχνης	201
3. Η ώθηση του διεθνούς δικαίου για τη διαφύλαξη των ιστορικών κτηρίων και των θρησκευτικών και καλλιτεχνικών μνημείων σε περίπτωση πολέμου....	205
4. Η ώσμωση της ελληνικής νομοθεσίας με τις κοινωνικές αναπαραστάσεις περί έργων τέχνης, μνημείων και πολιτιστικών αγαθών στη νεωτερικότητα ...	209

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ, ΤΗ ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΑΓΟΡΑ.....	215
--	------------

1. Οι πολιτικές ενίσχυσης της αυθεντικής καλλιτεχνικής έκφρασης – αντίβαρο στην πολιτιστική βιομηχανία;.....	215
2. Η διεθνοποίηση της μνήμης.....	219
2.1. Τα πολιτιστικά δικαιώματα στο διεθνές δίκαιο	220
2.1.1. Τα πολιτιστικά αγαθά σε περίπτωση πολέμου	221
2.1.2. Η έννοια της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης	224
2.1.3. Η έννοια της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας	226

2.1.4. Η παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά	227
2.1.5. Η έννοια της αρχαιολογικής κληρονομιάς	229
2.1.6. Η ευρωπαϊκή συλλογική μνήμη	230
2.2. Η εισαγωγή της έννοιας του πολιτιστικού περιβάλλοντος στο ελληνικό δίκαιο	233
2.3. Ο νόμος 3028/2002 για τις αρχαιότητες και την πολιτιστική κληρονομιά 235	
2.3.1. Η χρονολόγηση των μνημείων	237
2.3.2. Η σύνδεση των μνημείων με το έδαφος και τον περιβάλλοντα χώρο	242
2.3.3. Τα τμήματα των μνημείων	244
2.3.4. Τα «άχρηστα» και τα μικρής σημασίας μνημεία – Δανεισμός και ανταλλαγή των μνημείων.....	244
2.3.5. Νέες μορφές της πολιτιστικής κληρονομιάς.....	248
2.3.5.1. Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά και η λαϊκή παράδοση.....	248
2.3.5.2. Η ενάλια πολιτιστική κληρονομιά.....	251
2.3.6. Η διαμόρφωση της πολιτιστική ταυτότητας	257
3. Η προστασία και η ελεύθερη κυκλοφορία των έργων τέχνης και των πολιτιστικών αγαθών.....	260
3.1. Η διακίνηση των πολιτιστικών αγαθών	260
3.1.1. Δικαίωμα στον πολιτισμό, πολιτιστική πολυμορφία και ανάγκη επικοινωνίας.....	260
3.1.2. Η επικοινωνία μέσω των πολιτιστικών αγαθών	263
3.1.3. Συστάσεις της UNESCO για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.....	265
3.1.4. Διεθνείς συμβάσεις για τις παράνομες μετακινήσεις πολιτιστικών αγαθών.....	266
3.1.5. Το ενωσιακό δίκαιο για τα πολιτιστικά αγαθά και τους εθνικούς θησαυρούς.....	272
3.1.6. Η διακίνηση πολιτιστικών αγαθών στον ν. 3028/2002.....	280
3.1.7. Περιπτώσιολογία επαναπατρισμών μνημείων	282
3.2. Τα μουσεία ως παραγωγοί πολιτισμού	283
3.3. Η εμπορική αξιοποίηση των μνημείων	287
3.3.1. Οικονομικές ενισχύσεις.....	288
3.3.2. Επιτρεπτές και μη χρήσεις των μνημείων	291
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	297
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	301